

SABAHATTİN ALİ'NİN "BİR ORMAN HİKÂYESİ" ADLI HİKÂYESİNE
EKOLEŞTİREL BİR BAKIŞ

An Ecocritical Study of "Bir Orman Hikayesi" by Sabahattin Ali

Meral AVUKLU*

ÖZ

Günümüzde, birçok küresel çevre sorununun meydana gelmesinde insanın başrolde olduğu kabul edilmektedir. İnsan, bu sorunların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları kendisi yaşamakla birlikte aynı zamanda, diğer varlıklara da yaşatmaktadır. Doğa, var olan her şeyin yaşam alanı olduğu için onun zarar görmesi, varlıkları temelden etkileyecektir. Disiplinler arası bir alan olan ekoeleştiri, doğanın daha fazla zarar görmemesi ve korunması için bilimsel, aynı zamanda insan merkezilikten uzak bir doğa anlayışının gelişmesini amaç edinmiştir. Bu çalışmada, ekoeleştirel çözümleme için gerekli olan teorik zemin üzerinde kısaca durulacak ve Sabahattin Ali'nin "Bir Orman Hikâyesi" incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sabahattin Ali, Bir Orman Hikâyesi, Hikâye, Ekoeleştiri.

ABSTRACT

It has been accepted that man plays a major role in the occurrence of many global environment problems. Not only man himself but also the other living beings have been affected by the adverse outcomes of these issues. Because nature is the habitat of all entities, its damage will basically influence them. Ecocriticism, an interdisciplinary field, has aimed at shaping a sense of nature that is both scientific and far from anthropocentrism in order to protect nature and not to damage it anymore. In this study, the theoretical base that is necessary for an ecocritical analysis will be provided briefly and "Bir Orman Hikâyesi" by Sabahattin Ali will be analyzed.

Key Words: Sabahattin Ali, Bir Orman Hikayesi, Story, Ecocritical Study.

Giriş

Yeryüzünde geçmişten bugüne artan insan kaynaklı çevresel sorunlar, tüm dünyayı tehdit eden boyutlara ulaşmıştır. Nükleer kazalar, küresel ısınma, giderek azalan biyolojik çeşitlilik, çöl alanlarının genişlemesi, azalan su kaynakları, verimsizleşen topraklar, ormanların yok olması, sanayi atıklarının çevreyi kirletmesi gibi çevresel problemler yaşamı tehdit eden insan kaynaklı etkenlerden birkaçıdır.¹ İnsan, bugünkü durumunun aksine geçmişte, kendini doğanın bir

* Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
¹Sezgin, Toska, *Eugene O'Neill'in İmparator Jones Adlı Yapıtına Ekoeleştirel Yaklaşım*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yüksek Lisans Tezi 2010,s.1

parçası olarak görmekteydi. Örneğin, inanılan bir düşünceye göre her dağın, tepenin bir perisi vardı, bu periler insanla arkadaş gibiydiler. İnsanlar, bir ağaç kesmeden veya bir dağı kazmadan önce perilerle görüşme yapıp, izin alırlardı. Kısacası aralarında belli bir uyum ve saygı vardı.² Bizim için önemli olan, insanın bugünkü değişimin altında yatan sebepleri bulup ortaya çıkarmak ve sorunlar için çözüm arayışına koyulmaktır.

İnsanın doğaya karşı değişen tutumunun sebeplerinden ilki, belki de en önemlisi din olgusudur. Hristiyanlıkta Tanrı, kutsal kitapta varlıkları yaratma aşamasını anlatırken en son Âdem'i yarattığını, Onun yalnız kalmaması için ise, Havva'yı yarattığını anlatır. Âdem tüm varlıklara ad verir, böylece onların üstünde egemenlik kurar. Bu anlayışa göre Tanrı, tüm varlıkları insana hizmet etmesi amacıyla yaratmıştır:

"Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Onları kutsayarak, 'Verimli olun, çoğalın' dedi. 'Yeryüzünü doldurun ve denetimimize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun. İşte yeryüzünde tohum veren her otu, tohumu meyvesinde bulunan her meyve ağacını size veriyorum. Bunlar size yiyecek olacak.' Ve böyle oldu. Rab Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Âdem'e getirdi. Âdem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı. Âdem bütün evcil ve yabani hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu."³

Görüldüğü gibi doğaya hükmetmek, dinin insana yüklediği bir görev olduğu anlayışı ile hareket edilmiştir. Hristiyanlıkta Tanrı, Âdem'e doğaya hükmetme yetkisini vermiştir, ancak yasak meyvenin yenilmesi ile cennetten düşüş gerçekleşince bu egemenlik sona ermiştir: "Sonra Tanrı: 'Âdem iyiyle kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu dedi, artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli.' Böylece Rab Tanrı, yaratılmış olduğu toprağı işlemek üzere Âdem'i Aden bahçesinden çıkardı. Onu kovdu."⁴ İnsan kaybettiği egemenliğini geri kazanmak için, bilim ve bilgiyi kendisi ve çevresindekilerin yararı yerine, varlıklara boyun eğdirmek için kullanmalıdır düşüncesi hâkim oldu. Bu düşünceyi kısmen Descartes, Aristoteles, Kant ve Bacon gibi düşünürler de insanın aklı ile diğer varlıklardan üstün olduğunu, hayvan ve bitkilerin ruhları

²Burcu, Karahan, "Yeşillenen Edebiyat Eleştirisi", *Varlık*, Sayı 1138, İstanbul 2002 s.28

³Kitab-ı Mukaddes, Tekvin 1: 1-20

⁴Kitab-ı Mukaddes, Tekvin 3: 10-25

olmadığı için acı çekmediklerini, buna paralel olarak insanların, hiçbir vicdani rahatsızlık duymadan doğayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilecekleri tarzındaki görüşler ile desteklemişlerdir.⁵

İnsan doğa ilişkisinin bozulmasının bir diğer sebebi de, toplumsallaşma ve doğallık çatışmasıdır. Herhangi bir insan doğallığı benimsiyorsa toplumun karşısındaymış gibi algılanırken, öte taraftan toplumu benimseyen bir insan da doğallığın karşısındaymış gibi algılanmıştır. Oysaki bunlar, birbirlerinden ayrı düşünülmemeyecek kavramlardır. Diğer taraftan sanayi gelişmesi ile birlikte doğa bir hammadde gibi kullanılmaya başlanmıştır. Doğanın sadece, insan bekâsı için var olduğu insan merkezci Batı toplumlarında, çevre sorunlarının çözümü için insanın, akıl yetisine sahip olduğunun dışında belki ondan daha da önemli olan vicdan duygusuna sahip olduğunu hatırlaması gerekecektir.

Çevre sorunlarının çözümü için pek çok entelektüel ve kültürel alanda faaliyet gösterilmesi gerekir. Edebiyat da bu alanlardan biridir. Edebiyatta ve edebi incelemelerde başvurulan alanlar arasında felsefe, psikoloji, ekoloji vb. yer alır. Ekoloji, doğadaki varlıkların birbirleri ile olan ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır. Daha sonra fiziksel çevre de araştırmalara dâhil edilince, edebiyat etrafında şekillenen disiplin olan ekoeleştiri kurulmuştur.

Ekoeleştiri; "İnsan-doğa, insan-çevre, insan-fiziksel ve metafiziksel dünya, insan-insan olmayan canlı ve cansız varlıklar, daha da genel olarak fiziksel ve metafiziksel tüm varlıklar arasında bir etkileşim olduğunu ileri sürerek edebiyatta bu etkileşimleri çevre merkezci yaklaşımlarla değerlendirmeyi hedefler. Bu değerlendirmeler sırasında insanı ön planda tutmaktan özenle kaçınarak, her varlığın kendisine özgü bir önemi olduğunun farkındalığıyla insan dışındaki varlıkların da tanınmayı ve bir sesi hak ettiklerini ortaya koyar."⁶

Ekoeleştiri, ilk olarak William Rueckert adlı eleştirmen tarafından edebiyat dünyasına dâhil edilmiştir. Onun, 1978'de yayımlanan "Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism" adlı makalesi ekoeleştirin başlangıcı olarak kabul edilir. Ekoeleştirin yaygınlaşmasını sağlayan ise Cheryll Glotfelty ve Ha-

⁵Toska, *Eugene O'Neill'in İmparator Jones Adlı Yapıtına Ekoeleştirel Yaklaşım*, s. 16-20

⁶Toska, *Eugene O'Neill'in İmparator Jones Adlı Yapıtına Ekoeleştirel Yaklaşım*, s.2

rold Fromm'un birlikte hazırladığı 1996'da yayımlanan *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* (1996) adlı kitaptır.⁷

Nihayetinde, ekoeleştirmenin oluşturmak istediği bilinç, evrende var olan tüm canlı veya cansız varlıkların eşit haklara sahip olduğu, birbirlerine hizmet etmek yerine uyum içinde, etkileşimde bulunarak varlıklarını sürdürmeleri yönündedir. Bunun yolu da insan merkezci bakış açısından sıyrılıp, çevre merkezci bir bakış açısına sahip olmaktan geçer. İnsanın doğa ve doğal çevre ile ilişkisinin temelinde ahlâkî, toplumsal, kültürel olgular yatmaktadır. İnsan, kendini diğer varlıklardan farklı görmüştür ve bu sebeple, kendini doğadan üstün bir yerde konumlandırmıştır; bu tutum, ekoeleştirmenler tarafından çevrenin birinci yok edilme sebebi olarak gösterilir. Eğer insan, kendini doğanın bir parçası ve diğer varlıklarla eşit olarak görürse, doğayı kontrol altına alma düşüncesinden vazgeçecektir. Çünkü doğa insan için var olmuş değildir, her şey birbirine bağlıdır, ancak hiçbiri bir diğerine hizmet etmek amacıyla yaratılmamıştır. Ekoeleştiri işte bu noktada insanın hükmetme isteğinin altında yatan kültürel, felsefî, dinî, ekonomik nedenlerin incelenmesi, çözüm üretilmesi ve uygulanması amacıyla oluşturulmuş disiplinler arası bir çalışma alanıdır.

Bir Orman Hikâyesi

Sabahattin Ali'nin "Bir Orman Hikâyesi"⁸nde, ormanın, dolayısıyla doğanın insan yaşamında ne kadar mühim bir yere sahip olduğu, yaşı neredeyse ormandaki ağaçlarla aynı olan bir ihtiyarın ağzından anlatılmıştır. Hikâye şöyle başlar: "*Orman bizim her şeyimizdir delikanlı; anamız, babamız, evimiz...*"(169). Böyle bir başlangıç doğanın insan yaşamındaki yerinin vurgulanması açısından önemlidir. Daha sonra ormanı şöyle betimler:

...Orman canlanıyordu. Sabahtan beri ancak mırıltıları duyulabilen ağaçlar konuşuyorlar, bağıyorlar, sallıyor ve ellerini birbirlerine uzatıyorlardı. Yalnız ağaçlar değil, yerdeki otlar, kuru yapraklar, çalılar, ağaçların gövdesine sarılan sarmaşık soyundan nebatlar hatta kahverengi mantarlar ve koyu yeşil yosunlar bile canlanmıştı. Gürültülü bir kıvılda, bir ses kargaşalığı ormanın kenarın-

⁷ Serpil, Oppermann, "Doğa Yazımında Beden Politikası", *Littera Edebiyat Yazıları*, cilt: 18 Ankara, 2004, s.16

⁸Sabahattin Ali, "Bir Orman Hikâyesi", *Değirmen*, Varlık Yayınları, İstanbul, Ekim, 1965 (Hikâye-ye yapılan göndermeler metinde parantez içi sayfa numaraları ile verilecektir).

dan dışarı dökülüyordu. Arkamızda büyük bir şehir gerinerek uyanıyor zannediyordum. Birden bir işaret almışlar gibi bu âhenge hayvanlar da karşışverdiler(169).

Ağaçlar, insanlar gibi konuşur, birbirlerine ellerini uzatır ve sesler çıkarırlar. Çünkü onların da insanlar gibi canları ve ruhları vardır. Aynı zamanda hayvanların da âhenge karışması bir statünün olmadığı, eşitliğin göstergesidir. Her şey uyum içinde, birlikte yaşamaktadır. Bu birliktelik, doğaya has bir tutumdur. Şehirde, daha genel anlamda insanın olduğu herhangi bir mekânda bu uyumdan söz etmek zordur. İhtiyar anlatmaya devam eder:

Ormanı evimizden iyi tanırız, her ağaç bizim kahrımızı anamızdan çok çekmiştir. Köyümüz ormanın ortasındaydı, etrafını ağaçlar bir duvar gibi sarmıştı. Biz onun dışında dünya olduğunu bilmezdik bile. Çocukken değneklerle yaptığımız kağıtlara kuru yaprak doldurur, arabacılık oynardık (170).

Doğa anne gibidir. Annelerin en önemli özelliği fedakârlıktır. Orman karşılıksız veren özelliği ile hikâyeye yansımıştır: "Karnımızı doyuruyor, evimizin ke-restesini o veriyordu"(s.171). Ağaçların köyü duvar gibi sarması, yine annelikten gelen koruyucu özellik ile ilgilidir. Değneklerle kağıt yapılması da doğanın işlevsellik yönünü temsil etmektedir. Köylüler, ormanı bu yönleri sebebiyle dünyaları olarak görmekteydiler.

Orman, hikâyede ev olarak kabul edilmiştir. "İnsan kendi evinde kaybolur mu?" (171) Orası sıcak, güvenilecek bir yerdir. Ekoeleştirel bakış açısından da doğa evdir. İnsanlar dünya üzerinde son nesilmiş gibi davranmamalıdır. Hikâyede bu durum şöyle verilmiştir: "Bütün vazifemiz bize verilen emanetleri oğullarımıza vermek, onlara da böyle yapmalarını söylemek..."(172).

Hikâyenin sonuna doğru ormana, "Hükümetin memurları" gelir. Bu kişiler ağaçları kesip bir meydan oluşturarak yeni bir iş alanı sağlamak niyetindedirler. Bu durum ekoeleştirel açıdan düşünülürse, doğaya insan elinin değmesi, yani dışarıdan bir müdahale, insanın doğaya verdiği zarar şeklinde değerlendirilebilir. Hikâyede bu talihsiz olay şöyle verilmektedir:

"...Ormana düşen bu yara yavaş yavaş yayıldı, kökleşti. En eski, en büyük ağaçlar önünde bilmeden ürperdiğimiz, ceddimizmiş gibi çekindiğimiz ihtiyar gövdeler birbiri arkasına devriliyor, çıplak meydanlar günden güne artıyordu.

Çocukluğumuzda güç-bela aralarından geçebildiğimiz, güneşin bile girmediği kuytu, sıkı yerlerde şimdi kel bir meydan vardı”(172).

Ormanın bu hâle gelmesinin ardından köylünün yüzünde gülme takati kalmamıştır. Ancak onlar, orman zarar görmesine rağmen direnmeye devam etmektedirler. Çabalarının sebebi maddi kazanç değildir, tek amaçları çocuklarına bırakabilecekleri bir miras olarak ormanın, doğanın varlığını devam ettirmesini sağlamaktır. Köylüler, doğaya bu denli zulmedenlere karşı bir savaşçı gibi kuşanmışlardır: *“Hepimiz, bulunduğu siperde son kurşunu atacağımı, sonra da orada muhakkak öleceğini bilen nefer gibi sakındık”(175).* “Hükümetin memurları” ile köylüler arasında bir çatışma olmuştur. Bütün cisimler gölge gibi birbirlerinin üstüne yağmaktadır. Köyün yaşlısı, genci, tüm insanlar ellerinde baltalarla işçilere karşı savunmaya geçmişler, muvaffak olmuşlardır. En azından küçük de olsa bir bölgeyi yok olmaktan kurtarmışlardır. İhtiyar bütün bu olanları delikanlıya anlatırken, ormandan ihtiyarın anlattıklarını tasdik edercesine bir uğultu yükselmekte, sert bir rüzgârla birlikte tüm ağaçlar, yapraklar haykırmaktadır. Orman, orada oturanların üzerine devrilecekmiş gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Hikâyenin sonunda ise, durgun bir hâl almıştır çünkü ihtiyar, anlatacaklarını tamamlamıştır, bir sessizlik çökmüştür. Orman bu insanî özelliklerle tasvir edilmektedir:

İhtiyar sustu. Rüzgâr durmuştu. Ormandan hafif sesler geliyordu. Ağaçların üzerinde, uzun ve atlas bir etek dolaşıyormuş gibi fısıltılar vardı. Yapraklar, içerisinde piyano bulunduran bir odada bağırıldığı zaman piyano tellerinin çıkardığı hafif, ince uğultuya benzeyen karışık, birbirinden ayrılmaz, acayip mırıltılarla kımıldanıyordu. Orman dev büyüklüğünde bir çocuk gibi mışıl mışıl uyuyordu ve bu sesler onun nefesleriydi(178).

Anlaşıldığı üzere hikâye, kültür-doğa çatışması üzerine kurulmuştur. Çatışmanın kültür tarafını şehirden gelen “Hükümetin memurları” ve işçiler temsil ederken, doğa tarafını ise ormanı, dolayısıyla doğayı korumaya çalışan köylüler temsil etmektedir. Böyle bir karşıtlık ekoeleştirilme açısından doğru kabul edilmez, çünkü bu iki kavram gerçekte hem birbirini tamamlayan hem de birbirine hizmet eden kavramlardır. İnsanın doğaya karşı tutumunun değişmesi bu karşıtlığa sebep olmuştur. İnsan merkezci anlayışa göre, şehir kültürü temsil eder, kültür, doğadan üstün bir konumdadır, bu sebeple doğa üzerinde her türlü hakka sahiptir. Kültür, sahip olduğu bu hakkı, şehirden gönderilen memurlarla ve işçilerle

almaya çalışmaktadır ve kültür; doğayı ezen, çıkarları için kullananların temsilcisi durumunda iken doğa; ezilen ve kullanılan tarafta yer almaktadır.

SONUÇ

Sabahattin Ali'nin bu hikâyesinde, ekoeleştirisinin fazlasıyla üzerinde durduğu, insan eliyle doğaya müdahale konusu işlenmiştir. İhtiyarın ağzından anlatılan olaylara göre hükümet, maddi çıkarları için doğayı sömürmek istemektedir, köylüler bu duruma tüm güçleri ile müdahale etmelerine karşın kurtardıkları alan ormanın dörtte biri kadar bile değildir. Hikâyede üzerinde durulan diğer konular ise, ormanın, yani doğanın insan yaşamı için ne denli önemli olduğu, miras olarak nesillere aktarılması gerektiğidir. Ayrıca doğanın canlı ve ruha sahip olduğu da insanî özellikler izafe edilerek verilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Bulut, Dilek, "Çevre ve Edebiyat: Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekoeleştiri", Littera Edebiyat Yazıları, Ankara, 2005, s. 79-89

Karahan, Burcu, "Yeşillenen Edebiyat Eleştirisi", Varlık sayı: 1138, İstanbul 2002, s. 28-34

Oppermann, Serpil, "Doğa Yazınında Beden Politikası" Littera Edebiyat Yazıları, Ankara, 2004, s. 7-22

Sabaattin, Ali, Bir Orman Hikâyesi, "Değirmen", Varlık Yayınları, İstanbul,1965, s. 169-178

Toska, Sezgin, *Eugene O'Neill'in İmparator Jones Adlı Yapıtına Ekoeleştirel Yaklaşım*, Yüksekisans Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Erzurum,2009s.1-45